

MAQOLLAR – MA’NAVİYAT KO’ZGUSI

Eshonkulova Gulrux Yunusovna

O'ZDJTU, doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6339661>

Mamlakat rivojlangan sari insonlarning ongi ham o'sib boradi. Yurtimizda olib borilayotgan samarali ishlarda yoshlarga qaratilgan e'tiborni alohida ta'kidlab o'tishimiz lozim. Yoshlarni ma'naviyat ruhida tarbiyalashda yoshi ulug'larning roli muhimdir. Bunda albatta biz ajdodlarimizning ma'naviy meroslariga tayanamiz. Har bir millatning o'ziga xos milliy urf-odatlar, yuksak madaniyati, dunyoqarashi va ahloq – odobi, maqollari, matallari mavjuddir.

Maqollar dunyoviy donishmandlik durdonalari, xalqning ma'naviy boyligi va madaniy merosi bo'lib, ko'p asrlik tajribalar bilan isbotlangan. 19-asrning mashhur yozuvchisi, tilshunosi, etnografi, rus maqollari va maqollarining eng keng to'plami muallifi V.I.¹

Insoniyat hayotida maqollar va so'zlarning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Ularning ko'rinishi qadim zamonlarga tegishli, chunki ular uzoq vaqt davomida xalqning hayotiy tajribasini, axloqiy sifatlari va asoslarini aks ettiradi. Dunyoning paremiologik qatlamida folklorni qayta tiklaydigan va aniq bir vaziyatda qanday harakat qilish kerakligi haqida to'g'ridan-to'g'ri maslahat beradigan, dolzarb ma'lumotlarni o'z ichiga olgan barcha xalq donoligi mavjud.

Paremiologiyaning bir turi maqollar hisoblanadi. Paremiya - bu ma'lum bir tilda so'zlashuvchilarning jamoaviy ongida yaxlit, barqaror va nutqda takrorlanadigan sifatida saqlanadigan stilistik rangdagi nutq birligi bo'lib, u majoziy yuk bilan tavsiflangan ma'lum bir lingvistik tarkibni ifodalash uchun eng maqbul belgidir. Paremiya (yunoncha paroimia - aytish, masal) - dunyoning barcha tillariga xos bo'lgan universal hodisa. "Zamonaviy rus tilshunosligida paremiyaning aniq ta'rifi bo'lmas-da, uni odatda tilda barqaror bo'lgan va nutqda, shu jumladan matallar, maqollar va idiomatik iboralar bilan takrorlanadigan anonim didaktik so'z sifatida aniqlash mumkin".²

Paremiyalogik birliklardan paremiologlar, tilshunolar, adabiyotshunolar, folklorschunolar, etnograflar va boshqalar o'z ilmiy-tadqiqot ishlarida unumli foydalishgan. Maqollar qisqa lo'nda aniq ixcham shaklda bo'ladi. Ulardagi fikr to'liq tugallangan shaklda bo'ladi. Maqollar asrlar davomida sayqallanib, dunyo hodisalarini kuzatadi, uning rivojlanish qonuniyatlarini o'rganadi. Maqollarni alohida shaxslar emas, balki ona tilida so'zlashuvchilarning barchasi o'zlashtiradi. Xalq bilan tug'iladi va xalq ichida yashaydi.

Maqol "arabcha" so'zdan olingan bo'lib, maqola, kichik asar, so'z, nutq degan ma'nolarni anglatadi. Maqollar hayotiy tajriba asosida xalq tomonidan yaratilgan, odatda pand-nasihat mazmuniga ega bo'lgan ixcham tugal ma'noli gapdir. Maqollarda avlod-ajdodlarning jamiyat va tabiatga munosabati, tarixi, ruhiy holati, etik va estetik tuyg'ulari ijobiy va salbiy fazilatlar haqida mulohazalar aks ettiriladi.³

Maqollarda vatanparvarlik, ota-onaga bo'lgan muhabbat, tinchlik, mehr-oqibat, oila muqaddasligi, pand-nasihat, mehnatkashlik kabi xislatlar ulug'lanadi. Rus maqollarining

¹Dal V.I. Rus xalqining maqollari. - M.: Astrel, AST, 2000. - P.1.

²Molchanova G.G. Antroponimik maqol ramziy belgi va madaniy xususiyat sifatida // Moskva davlat universitetining xabarnomasi. Ser. 19. Tilshunoslik va madaniyatlararo muloqot. - 2004. - No 4. - B. 86.

³Mirzayev. T. O'zbek xalq maqollari.- Toshkent: Sharq, 2012

mashhur lug'atini tuzuvchi V.Dal maqolga quyidagi ta'rifni beradi: "Maqol qisqa matal. Bu to'g'ridan-to'g'ri ifodalangan va xalq tangalari ostida muomalaga chiqarilgan hukm, ta'limotdir. Har qanday masal singari, to'liq maqol ham ikki qismdan iborat: rasmdan, umumiy hukmdan va qo'llashdan, talqindan, o'rgatishdan, lekin ko'pincha ikkinchi qism tashlab qo'yilib, tinglovchining aniqligiga qoldiriladi ..."⁴

Maqollarda xalqning ichki kechinmalari aks etgan, xalqning ijtimoiy-tarixiy, hayotiy-maishiy tajribasi umumlashgan badiiy, obrazli mulohazalar, hikmatli so'zlar aks ettiriladi. Maqollarning atalishi tillarda har hil bo'lsada, har birining ma'nosi alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, o'zbek tilida maqol, tojiklarda zarbulmasal, ruslarda poslovisa, arablarda naql, turklarda ata so'zi atamasi bilan yuritiladi.

Har bir tilning maqollari idiomatik va o'ziga xosdir. Maqollar faqat o'ziga xos xususiyatlar to'plami bilan tavsiflanadi, shuning uchun boshqa barcha maqol turlaridan farq aniq qiladi. Tilshunoslikning ham, lingvodidaktikaning ham obekti va predmeti maqollar o'rganiladi. Maqollardan foydalanayotgan insonlarda aniq bir maqsad va ishonch bo'ladi.

Demak, xalq og'zaki ijodi durdonalari – xalq maqollarida Vatanga, ona yurtga, el-yurtga sadoqat va muhabbat, ularni tashqi va ichki dushmanlardan ko'z qorachig'idek asrash, fidoiylilik bilan xizmat qilish kabi tuyg'ular markaziy o'rinni egallaydi. Ularga bunday muqaddas tuyg'ular insonparvarlik, vatanparvarlik tamoyillarini yoshlar ongiga singdirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Dal V.I. Rus xalqining maqollari. - M.: Astrel, AST, 2000. - P.1.
2. Molchanova G.G. Antroponimik maqol ramziy belgi va madaniy xususiyat sifatida // Moskva davlat universitetining xabarnomasi. Ser. 19. Tilshunoslik va madaniyatlararo muloqot. - 2004. - No 4. - B. 86.
3. Mirzayev. T. O'zbek xalq maqollari.- Toshkent: Sharq, 2012
4. Dal V.I. Rus xalqining maqollari. - M.: Astrel, AST, 2000. - P.9.

⁴ Dal V.I. Rus xalqining maqollari. - M.: Astrel, AST, 2000. - P.9.